

VOORWOORD

Sport is veel meer dan sport alleen. Sport is ingebed in de cultuur van een land, in de historie. En als een van de weinige sporten die zich afspelen buiten de sportarena komt daar in het wielrennen nog een element bij: het landschap, de natuur.

In 2016 voegden Robert Jan van Noort en Lidewey van Noord die elementen samen in hun schitterende boek *Pellegrina, een Italiaanse wielervedevaart*, een lofzang in tekst en beeld op Italië en het Italiaanse wielrennen, een zoektocht naar de ziel van het land en cyclisme.

Drie jaar later ging schrijver en journalist Edwin Winkels met fiets, pen en camera en met dezelfde intenties op weg in zijn tweede vaderland Spanje. Hij bezocht de geboortedorpjes van grote Spaanse renners, bedwong in het spoor van wielerveden legendarische bergen, stond oog in oog met de herinneringen aan de menselijke tragedies die zich in het Spaanse wielrennen op de een of andere manier zo veelvuldig hebben voorgedaan.

Spanje ging decennialang, tot 1975, gebukt onder de dictatuur van de fascistische *generalísimo* Franco. Het land heeft – tot op de dag van vandaag – te maken met krachten die het uit elkaar willen trekken, met name in het Baskenland en Catalonië. In die twee regio's in het noorden speelt het wielrennen een voorname rol en veel van de verhalen in dit boek spelen zich er af. De jaren van de dictatuur en de terreur van met name de Baskische afscheidingsbeweging ETA lopen als een dreigende rode draad door *De weg naar Covadonga*: sport en politiek hebben in Spanje alles met elkaar te maken.

Maar allesoverheersend is de stem van de natuur. De Ronde van Spanje is vooral vanwege de nietsontziende hardheid van de siërra's en het compromisloze klimaat de meest intimiderende van de drie grote rondes.

Spanje is in zijn grote diversiteit een prachtig land, een lappendeken van regionale gebruiken, karaktertrekken en geschiedenis. Het is van alle West-Europese naties ook het land dat sinds de Tweede Wereldoorlog het ingrijpendst is gemoderniseerd. Dat blijkt uit dit

boek, waarin het oude Spanje, met zijn diepgewortelde religieuze cultuur en oude machtsstructuren door alle verhalen heen schemert.

Edwin Winkels laat ons zijn land zien, het andere Spanje, dat zo verschilt van het land dat we kennen van onze vakanties aan de costa's.

Welkom op de weg naar Covadonga!

Bert Wagendorp, hoofdredacteur wielertijdschrift De Muur

INLEIDING

Begraafplaatsen hebben altijd een grote aantrekkingskracht op me uitgeoefend. Waar ter wereld ik ook ben, ik wil er een begraafplaats zien. Hoe de dood in een land wordt beleefd zegt veel over het leven dat ze er leiden. In Spanje liggen de meeste doden begraven in nissen, die zich soms tot achthoog en veertig of vijftig meter breed opstapelen in indrukwekkende flatgebouwen van het hiernamaals. Verreweg de meeste Spanjaarden brengen de eeuwigheid door in zo'n benauwde, kleine flat. Slechts de rijkere mensen hebben een graf in de grond, soms hele pantheons met een kapelletje.

In Spanje liggen de meeste overleden wielrenners in een nis. Voor ik aan deze reis naar hun dorpen, hun verleden, hun levens en soms hun dood begon, dacht ik dat de *cementerio* de enige plaats was waar ik de herinnering aan hun leven zou kunnen terugvinden. Die nis, een marmeren plaat erop en hun naam. Misschien wat plastic of verwelkte bloemen, een foto. Ik dacht dat Spanje zijn wielershelden verder nauwelijks eerde, dat ze vrij snel in de vergetelheid raakten in een land waar slechts de allergrootste overwinning – lees: Tour de France of het wereldkampioenschap – hen groot op de voorpagina van de kranten brengt. Het voetbal overheerst in de media alle andere sporten. Dan volgen basketbal en motorsport. De kruimels aan ruimte zijn voor de overige sporten, mits er triomfen worden gevierd.

Maar dat wordt in het dorp of het stadje van een wielrenner duidelijk anders beleefd. Daar blijken de herinneringen niet alleen op de begraafplaats te liggen, ontdekte ik. En zelfs bij leven worden ze al geëerd. Meestal gebeurt dat met een sportcomplex dat hun naam draagt. Of met een straatnaam.

Het meest verrasten me de vele kunstwerken die aan de wielrenners zijn gewijd. Wielrenners zijn lokale helden, meer dan voetballers. Van sommigen wist ik het, vanzelfsprekend. Het metershoge kunstwerk dat de te vroeg overleden José María Jiménez naast zijn vroegere woning in het dorpje El Barraco kreeg, gemaakt

door zijn ontroostbare broer. Of dat van Federico Martín Bahamontes, al wachtte zijn stad, Toledo, daar wel erg lang mee, tot bijna zestig jaar na zijn zege in de Tour de France. De Adelaar onthulde het beeld zelf toen hij al bijna negentig jaar was.

Maar toen ik begon te reizen bleken er veel meer te zijn, op pleinen, rotondes en bergen. Voor wielrenners, maar ook voor een wielrenster: Joane Somarriba heeft een mooi, goedgelijkend bronzen beeld voor een sporthal in wat lange tijd haar woonplaats was; en daarvoor hoefde ze gelukkig niet eerst dood te gaan. Manuel Sanromà wel, helaas, in een brute sprint, op zijn tweeëntwintigste jaar. In zijn dorp, in het hart van het La Mancha van Don Quichot, heeft hij het grootste beeld van allemaal, al is dat voor de broers Delio, Manuel en Emilio Rodríguez in Galicië, op de grens met Portugal, een stuk hoger.

Spaanse dorpen en steden eren trots hun wielhelden, die de naam van hun geboorteplaats over wegen en bergen van de wereld uitdroegen. Helden die zij tijdens of na hun carrière gewoon op straat in de buurt tegenkwamen om een babbeltje te maken. Voetballers zijn in Spanje onbereikbare mediasterren, wielrenners zijn van het volk.

Net als hun verhalen, die altijd nog veel mooier blijken te zijn dan het monument, het straatnaambordje, de sporthal. De verhalen uit de koers zelf, maar ook, of nog meer, die van buiten het wielrennen, van vóór en na de glansrijke carrière. Het wemelde ervan. Verhalen over de dood, natuurlijk, want die is dramatisch met het wielrennen verbonden. Maar toch vooral ook over het leven, want op een begraafplaats kun je niet fietsen. Alhoewel, op sommige begraafplaatsen in Spanje mag dat juist wel, omdat ze zo groot zijn.

Heroïsche of tragische verhalen, over het land en de tijd waarin de volkshelden opgroeiden, over de Burgeroorlog, de grote armoede tijdens de dictatuur, de terroristische dreiging van de ETA. En over het landschap, dat in Spanje zo ongelooflijk gevarieerd is en waarin je, buiten de steden, urenlang kunt verdwijnen zonder anderen tegen te komen. De eenzame fietser bestaat er nog echt. Soms stond ik meer dan een uur te wachten langs een lange, kaarsrechte weg om er die ene nietige renner te kunnen fotograferen, als een stipje verschijnend aan de horizon, een korrel op het asfalt.

Het zijn verhalen die vaker in het noorden van Spanje liggen dan in het zuiden. Vooral de naar verhouding smalle strook tussen San Sebastián en Gijón, tussen de wilde kust en de overweldigende natuur van groene heuvels en woeste bergen, kent een rijke wielercultuur.

Die heeft zijn oorsprong in de fietsindustrie, die een eeuw geleden in het Baskenland ontstond. De fietsmerken organiseerden wedstrijden om bekendheid te krijgen, en vrijwel al die koersen vonden plaats in het noorden van Spanje. Vanaf dat moment ging de bal rollen: het Baskenland had de meeste wedstrijden, de meeste goede renners en de grootste aanwas van jonge coureurs. Om die op te vangen werden er meer wielerscholen en -clubs opgericht dan elders in Spanje. Anno 2020 zijn de gevolgen daarvan nog altijd zichtbaar: in het Baskenland woont nog geen 5 procent van de bevolking van Spanje, maar van de 82 Spaanse wielersprofs in 2018 kwam dertig procent uit het Baskenland.

Edwin Winkels

INHOUDSOPGAVE

PONTEAREAS	◇ 18
LA VEGA	◇ 26
LIMANES	◇ 36
AGUILAR DE CAMPOO	◇ 44
VITORIA-GASTEIZ	◇ 52
LEINTZ GATZAGA	◇ 58
SIERRA DE URBASA	◇ 64
EL BARRACO	◇ 72
VAL DE SANTO DOMINGO	◇ 80
NAVACERRADA	◇ 90
VILANOVA I LA GELTRÚ	◇ 96
SITGES	◇ 104
MONTCADA I REIXACH	◇ 112
GIRONA	◇ 120
BOSSÒST	◇ 130
IRUN	◇ 140
ASTIGARRAGA	◇ 148
EIBAR	◇ 156
BERRIZ	◇ 162
OIZ	◇ 170
GERNIKA	◇ 176
BARAKALDO	◇ 182
LARRABETZU	◇ 190
TORRELAVEGA	◇ 198
FUENTE DÉ	◇ 206
CANGAS DE ONÍS	◇ 214

PONTEAREAS

*Geboorteplaats van Delio Rodríguez (1916-1994),
winnaar van 38 etappes in de Ronde van Spanje, en van zijn broers
Emilio, Manuel, Pastor en José én zus Aurea, ook wielrenners.*

Geniet van je verblijf in Galicië, zegt een van de mannen die buiten voor de zaak zitten. Het lijkt een kroeg; op de stoep twee tafeltjes en vier stoelen, en vier van de zes mannen hebben een flesje bier. Hier wordt bijna geen ander bier gedronken dan Estrella Galicia. Omdat het uit de streek komt. En dit een bijzondere streek is. Nogal op zichzelf. Eentje waar zo'n bar geen naam boven de deur heeft hangen of een bord buiten heeft staan. Binnen blijkt het behalve bar ook een kleine winkel te zijn, met de broodnodige zaken voor het dagelijks eten. De bewoners weten wat er achter de deur schuilgaat, dus waarom zou je dat dan buiten ook nog eens vermelden? Toeristen komen hier niet, Ponteareas is een onooglijk, rommelig stadje. In de etalage van een plaatselijke makelaar staat een huisje van 89 vierkante meter te koop voor veertigduizend euro, maar dat moet wel eerst worden opgeknapt. Een vierkamerflat waar je zo in kunt trekken kost het dubbele. Een enorme graniet- en marmerfabriek, midden tussen de huizen, staat al jarenlang leeg.

Geniet van Galicië. Ze zijn er trots op, al schreeuwen ze dat niet van de daken.

Vanuit de rest van het land wordt het als de meest 'achterlijke' regio beschouwd, die is blijven steken in oude gebruiken, mythen en rituelen. Een streek waar iedereen visser in de wilde wateren voor de kust is of als keuterboer in piepkleine dorpjes op het platteland woont, maar dat zeggen de onwetenden die nooit in bloeiende, levende steden als Vigo, Santiago de Compostella of La Coruña zijn geweest, waar het te druk en kosmopolitisch voor de heksen is. Want, ja, die zijn er wel in dat uitgestrekte, met bossen en weilanden bezaaide, immer groene land, de *meigas* en de *bruxas*. Die laatste zijn niet zo slecht, zij zijn de heksen die de Galiciërs aanroepen om een ziekte, een tegenslag of een duistere kracht te overwinnen. En die

duistere kracht komt vooral van de meigas, die in allerlei soorten en maten door de bossen dwalen en eenzame huizen bezoeken, die de mensen ziek maken, de oogst verpesten, de kinderen traumatiseren en de vissers naar de diepte van de zee jagen. Zij hebben hun krachten van de duivel gekregen, maar kunnen wel, met een beetje geluk en eenvoudige remedies, onschadelijk worden gemaakt: door altijd een teentje knoflook of een kastanje in je zak of tas bij je te dragen, door aan de voordeur thuis een hele streng knoflook te hangen of achter de deur een bezem op zijn kop te zetten, of door bij het huis een hoopje gezegende grond van de begraafplaats neer te leggen.

Nog altijd, bij elke thuiswedstrijd, gooien toeschouwers in het Riazor-stadion van Deportivo La Coruña bollen knoflook naar het doelgebied om de meigas te verjagen.

‘We zijn het meest onbekende van Spanje,’ zegt de andere man aan hetzelfde tafeltje in Pontearreas. Te ver weg voor iedereen. Geïsoleerd, hier in deze noordwestelijke punt, net boven Portugal. ‘Spanje wil niets van ons weten,’ zegt de ander. Maar eigenlijk vinden ze het wel goed zo. Laat de mensen maar wegblijven, die stedelingen uit Madrid (op bijna 600 kilometer afstand) of Barcelona (1100 kilometer). Dat zijn andere werelden, al wonen in die metropolen heel veel Galiciërs, die in de jaren vijftig en zestig uit hun dorp emigreerden, op zoek naar werk en, zonder dat ze dat nog beseften, een toekomst vol *morriña*. De heimwee is bij Galiciërs altijd groter geweest dan bij wie dan ook, waardoor het niet verrassend is dat dit Spaanse woord oorspronkelijk uit het *Gallego* komt. Maar dankzij die geëmigreerde Galiciërs kun je overal in het land *pulpo a feira* eten, de fameuze gekookte en in plakjes gesneden octopustentakels, meestal op een laagje aardappelen (het *cachelos-ras*, is hiervoor het meest geschikt, ook uit Galicië natuurlijk) en bestrooid met grof zout en pittige paprikapoeder.

Maar evenveel mannen (en hun gezinnen) vertrokken niet, en verkozen de armoede in de streek die ze kenden boven de *morriña* in een verre stad en zitten nu voor een kroeg in een rustige straat in Pontearreas.

Als ze naar de stad willen, gaan ze naar Vigo, op dertig kilometer, met bijna driehonderdduizend inwoners een flinke havenstad, dé zeepoort van Spanje naar de Atlantische Oceaan. Of naar Porto, dat is nog geen anderhalf uur rijden, en de Portugezen zijn aardiger dan Spanjaarden. Het Galicisch-Portugees, een Romaanse taal, is de